ІНШОМОВНА ОСВІТА ЯК ФІЛОСОФСЬКА, СОЦІАЛЬНА ТА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА КАТЕГОРІЯ

Постановка проблеми.

Іншомовна освіта – одна з пріоритетних галузей освітньої політики України, для якої сьогодні створюють системи навчання іноземних мов у навчальних закладах на основі спільних документів, директив та рекомендацій, розроблених інституціями з освітньої та мовної політики Ради Європи.

Аналіз попередніх досліджень.

У працях учених України актуалізовано різні аспекти проблеми іншомовної освіти: особливості її розвитку й функціонування в контексті сучасних підходів до викладання іноземних мов у європейських країнах (Г.Гринюк, С.Ніколаєва, О.Мисечко); соціокультурний компонент змісту навчання іноземної мови у контексті європейської освіти (О.Максименко, О.Першукова,); порівняльний аналіз тенденцій управління базовою освітою в сучасних європейських державах (Л.Гриневич, А.Сбруєва); лінгвістичні засади проблем формування іншомовної мовленнєвої компетенції школярів і студентів (В.Плахотник, В.Редько та ін.).

Мета статті : розглянути іншомовну освіту як філософську, соціальну та психолого–педагогічну категорію.

Виклад основного матеріалу.

Розглянемо поняття "освіта". У Вікіпедії це поняття визначається як процес, що сприяє учінню, або здобуття знань, умінь, навичок, цінностей і переконань. У "Великому тлумачному словнику сучасної української мови" освіта визначається як "сукупність знань, здобутих у процесі навчання;система навчально-виховних заходів" [2, с.857]. В обох визначеннях суттєвою вважаємо наявність не лише знань, умінь і навичок, але й цінностей, переконань, системи виховних заходів, що свідчить про

надзвичайну складність завдань освітян. Зазначається, що, насамперед, – це галузь прикладної лінгвістики, хоч може також вважатися й міждисциплінарною галуззю, адже в іншомовній освіті є чотири основні напрями: комунікативні компетентності, здатності, міжкультурний досвід та обізнаність з широкого кола питань.

Принагідно зауважимо, що ми вважаємо справедливою думку Ю. І. Пасова про те, що назва "іноземна мова" є категоріально неправильною, спотворює сутність предмету та спричинює безліч хибних рішень, що, в результаті, гальмує розвиток іншомовної освіти. Вчений пропонує більш точний, на його думку, термін "іншомовна культура". Мова є частиною культури, процес її опанування передбачає спілкування його учасників виучуваною мовою, їхнє співробітництво та взаємодію, пізнання культури один одного, розвиток різноманітних здатностей студентів. Моделювання процесу реального спілкування передбачає не лише оволодіння всіма видами мовленнєвої діяльності як засобами спілкування, але й моральне виховання учасників комунікації [8, с. 268].

Оновлюються цілі, зміст, навчальні технології, ресурсна база викладання ІМ. У навчання ІМ активно запозичуються новітні світові досягнення. Вітчизняні науковці і громадські діячі відстоюють думку про те, що вивчення мов європейських народів дасть змогу прищепити молодим поколінням українців усвідомлення належності нашого народу до європейської цивілізації і дозволить вести паритетний діалог з європейцями, ознайомитися з цивілізаційними цінностями народів європейського простору, цілісно осмислити європейську історію [7, с.87-91].

Влучно описує сучасну стратегію навчання ІМ в Україні авторитетний філолог Г. Крючков, "Індивід, який володіє лише однією мовою, перебуває в обмеженому інтелектуально–розумовому та когнітивно–психологічному просторі. Оволодіння хоча б однією іноземною мовою знімає певні обмеження, і цей простір подвоюється. З вивченням третьої мови досягається

справжня різноманітність, завдяки якій комунікантам відкриваються шляхи до пізнання, сприйняття, розуміння і самовдосконалення" [5, с. 12].

Одним із стратегічних напрямів в модернізації освіти вважається подолання репродуктивної масової освіти і перехід до нової освітньої парадигми, яка забезпечує пізнавальну активність і самостійність мислення тих, хто навчається. «Школа повинна навчити мислити і навчити вчитися — ось педагогічні імперативи сучасної епохи».

Знання суті психічних процесів, які супроводжують будь-який навчальний процес, зокрема навчання спілкуванню іноземною мовою, допоможе педагогу створити відповідні педагогічні умови і забезпечить ефективність всього навчального процесу.

Психологи вбачають у мовленні особливий вид діяльності, спрямований на задоволення комунікативної потреби. Мовлення, як і будь-яка інша діяльність, характеризується двома протилежними сторонами: зовнішньою і внутрішньою. Внутрішня сторона (що в мовленні є мислення, впорядкування думок, пошук необхідних, «влучних» слів або словосполучень) регулює зовнішню. В мовленні такою внутрішньою стороною виступає процес вираження змісту або мовленнєве оформлення [3, с. 65]. Зовнішню сторону науковці називають ще моторною або виконавчою, вона виражена артикуляцією. При цьому слід зауважити, що зовнішній процес мовлення являє собою не просто вокалізацію внутрішнього мовлення, а насамперед його реконструкцію і вдосконалення.

Отже, мовлення як діяльність характеризується єдністю двох вищевказаних сторін. «Воно починається з мотиву і плану та завершується результатом, досягненням наміченої на початку цілі; в середині ж лежить динамічна система конкретних дій і операцій, спрямованих на це досягнення» [6, с. 26].

Розглянемо послідовність навчання іншомовного мовлення з позицій психології. Потреба виконує роль «пускового механізму», «енергетичного джерела» мовленнєвої діяльності. Проте вона може лишитись

нереалізованою при відсутності відповідних умов. І лише коли має місце поєднання актуальної потреби (в нашому випадку комунікативної) з умовами, здатними її задовольнити (такими умовами у випадку навчання іноземних мов є наявність мовленнєвої ситуації), в організмі людини виникає певний динамічний стан, що виражається в психологічній готовності здійснювати акти поведінки у відповідному напрямку. Така готовність організму до діяльності називається «установкою». Таким чином, початковим механізмом є приведення в дію мотивації.

Розглянемо потреби, специфічні для іншомовного мовлення. Аналізуючи мотиваційну сферу студентів вузів, дослідники дійшли висновку, що особливе значення для ефективності навчальної діяльності має актуалізація таких потреб: пізнавальної, комунікативної, творчої, а також потреби в досягненнях мети. Комунікативна потреба одностайно визнана психологами однією з основних соціогенних потреб людини. Вона є найбільш значимою у навчанні усного мовлення, в мотиваційній сфері студентів вона займає одне з провідних місць. На думку О. О. Леонтьєва, створення найкращих умов для розвитку мотивації та творчого характеру навчальної діяльності можливе саме у процесі спілкування. Відповідно і процес навчання іноземних мов доцільно будувати як модель процесу спілкування. «Слід навчати самій діяльності, через оволодіння засобами і способами якої буде формуватись і той, хто навчається» [3, с. 73].

До зовнішніх мотивів відносять орієнтування на самоствердження, престижність, обов’язок, необхідність, уникнення неприємностей і т. п. Внутрішні ж мотиви складаються всередині самого процесу діяльності і, звичайно, бажано, щоб вони переважали. Інакше мотивація, що привела людину до ситуації учіння, може виявитися надто слабкою, щоб утримати її у цій ситуації, а згодом може призвести взагалі до відмови людини від діяльності. Переважання у студентів внутрішньої або зовнішньої мотивації багато в чому залежить від викладача, від його вміння створити проблему і зробити тему особистісно-значущою, від емоційності і власної зацікавленості

самого вчителя в предметі свого викладання. Тоді мотивація буде високою, студенти бачитимуть перед собою конкретну мету і докладатимуть усіх зусиль до її досягнення. Певна мета є поштовхом до роздумів або мислення; як результат виникають думки і ідеї. Л. С. Вигоцький дуже влучно порівняв думки з навислою хмарою, з якої ось-ось поллється дощ слів, а мотивацію з вітром, який цими хмарами рухає. Тема навчання мислити дуже актуальна сьогодні, адже розвиток мислення є важливою передумовою саморозвитку і самовдосконалення. Таким чином, володіння мовою знаходиться в непохитній єдності і безпосередньому зв'язку з мисленням [4, с. 13].

Розвиток і вдосконалення мислення відбувається протягом всього життя людини. В цьому процесі виділяють «домовленнєву» і «мовленнєву» стадії. В розвитку мовлення дитини ми безсумнівно можемо констатувати «доінтелектуальний період», так як і в розвитку мислення — «домовленнєвий етап». До певного моменту той і інший розвиток йде по різних лініях, незалежно одне від іншого. У певному пункті обидві лінії перетинаються, після чого мислення стає мовленнєвим, а мовлення стає інтелектуальним [1, с. 103].

Отже, як ми бачимо, усне мовлення є складним психологічним процесом. Тому, навчаючи, необхідно приділити належну увагу важливим компонентам цієї системи, в першу чергу розвитку мислення, яке особливо істотну роль відіграє в оволодінні спілкуванням. Тренувати потрібно і можливості студентів як декодувати отриману інформацію, так і зберігати її в пам'яті; навички у вимові або акустичні навички потребують розроблення і відповідного налаштування мовленнєвого апарату. Проте, слід брати до уваги не лише психологічні особливості мовленнєвого процесу, а й психологічні особливості студентів як особистостей, адже психологія є наукою про той предмет, на який повинен впливати кожний педагог.

Інтерес до мови, її походження і характеристики та інші пов'язані з мовою проблеми виходять за рамки лінгвістики і, можна сказати, є однією з найважливіших філософських проблем.

Пізніше, в середні віки, велику увагу стали приділяти співвідношенню слів і понять, що змістило акцент зі слова на речення, суб'єктом якого вважалося те, що має певні властивості і бере участь у відносинах. У контексті філософії дискурс не обмежується аналізом окремих речень, розглядаються й тексти, що є складеними з речень, що не суперечать одне одному.

Розвиток філософії речення сприяв тому, що філологи, філософи, логіки, психологи почали фокусувати свої зусилля на вивченні теорії значення і смислу та законів синтаксису, оскільки стратегічною метою філософії речення було досягнення максимальної ясності в розумінні мови.

Для новітнього часу характерно розглядати мову з точки зору філософії ціннісних настанов: мова створюється і використовується людьми не довільно, а відповідно до їх цілеспрямованої діяльності, практики, при цьому людину цікавить не просто істина (як у філософії речення), яка показує об'єкт таким, яким він є безвідносно до цілей людини, а значення (цінність) об'єкта для людини [10, с.260-283].

Л. Вайсгербер вважав, що в мові людини закладена сила, «енергія», яка великою мірою впливає на її свідомість у всіх сферах духовної культури, у тому числі й у сфері науки, хоча він не ототожнював наукову і мовну картини світу, на відміну від Е. Кассірера, який визнавав владу мови над науковою свідомістю на початковому етапі діяльності вченого, спрямованої на дослідження того чи іншого предмета. Він писав: «…відправною точкою будь-якого теоретичного пізнання є вже сформований мовою світ: і натураліст, і історик, і навіть філософ бачить предмети спочатку так, як їм їх подає мова» [9, с. 116].

Е. Кассірер вважав, що вчений повинен прагнути до подолання влади мови над його дослідницькою свідомістю: «…наукове пізнання, вирощене на мовних поняттях, не може не прагнути залишити їх, оскільки воно висуває вимогу необхідності й універсальності, якій мови, як носії певних різноманітних світобачень, відповідати не можуть і не мають» [9, с. 117].

Отже, можна зробити висновок, що іншомовна освіта – є невід'ємною складовою процесу навчання. І розглядається вона не лише як філологічний термін, але й як філософська, соціальна та психолого-педагогічна категорія.

Література:

1. Борисенков В. П. Вызовы современной эпохи и приоритетные задачи педагогической науки / В. П. Борисенков // Педагогика. — 2004. — № 1. — С. 3—10.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ "Перун", 2005. – 1728 с.

3. Жинкин Н. И. Речь как проводник информации / Н. И. Жинкин. — М.: Наука, 1982. — 155 с.

4. Коваленко О. На шляху до демократизації суспільства / О. Коваленко // Іноземні мови в навчальних закладах. — 2005. — № 3. — С. 92—100.

5. Крючков Г. Стратегія навчання іноземних мов в Україні / Г. Крючков //Іноземні мови в навчальних закладах. – 2002. – №. 1–2. – с. 10–13.

6. Леонтьев А. А. Язык, речь, речевая деятельность / А. А. Леонтьев. — М.: Просвещение, 1969. — 214 с.

7. Никонова С. М. У истоков советской методики обучения иностранным языкам / С.М. Никонова. – М., Высшая школа, 1969. – 104 с

8. Пассов Е. И. "Танк модернизации" на ниве образования / Е. И. Пассов. – М.: ГЛОССА-ПРЕСС, 2008. – 276 с.

9. Радченко О. А. Язык как миросозидание. Лингвофилософская концепция неогумбольдтианства / О. А. Радченко. – М.: КомКнига, 2006. – 312 с.

10. Devitt M. Language and Reality: An Introduction to the Philosophy of Language /Michael Devitt, Kim Sterelny. – A Bradford Book, 1999. – 360 p.

Анотація Іншомовна освіта – одна з пріоритетних галузей освітньої політики України. Вона існує не лише для навчання студентів оволодінню іноземною мовою, але й має на меті збагатити внутрішній світ людини, зробити її більш ерудованою, вивести суспільство на новий рівень. Іншомовна освіта розглядається як соціальна, філософська та психолого–педагогічна категорія, що доводить її масштабність та багатогранність.

Ключові слова іншомовна освіта, категорія, іноземна мова, моделювання проекту мовленнєвої діяльності, когнітивно–психологічний простір, освітня парадигма.

Anotation Foreign language education is one of the priority areas of Ukraine's educational policy. It exists not only for teaching students to acquire a foreign language, but also aims to enrich the inner world of a person, to make it more erudite, bring society to a new level. Foreign language education is considered as a social, philosophical and psycho-pedagogical category that proves its scale and versatility.

Key words foreign language education, category, foreign language, modeling of the speech activity project, cognitive - psychological space, educational paradigm.